

A kutatás a Magyar Országos Levéltár középkori okleveleiről készített információs rendszernek a tovább fejlesztését célozta, az adatbázis építés harmadik ütemeként. A 2003-2007 közötti pályázati periódusban nemcsak a pályázatban kitűzött célokat valósítottuk meg maradéktalanul, hanem jóval többet is. A vállalt feladatok röviden a következők voltak, a pályázati szöveg eredeti rendjében.

1.) **Adatögzítés és adatbázisba töltés.** Vállaltuk és megvalósítottuk az alábbi oklevélpublikációk és forráskiadványok digitális feldolgozását és adatbázisban való megjelentetését. A forráskiadványokban közölt oklevélregeszták és oklevélszövegek korábbi jelzeteit beazonosítottuk a mai jelzetekkel és a digitális változatot ezzel kiegészítettük.

- a. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke* (Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. I-II/1. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest, 1923–1943, II/2-4. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Borsa Iván. Budapest, 1961–1987. [Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 9, 13.) 4410 db regeszta feldolgozása.
- b. *Veszprémi Regeszták* (1301–1387). Összeállította Kumorovitz L. Bernát. Budapest, 1953. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 2.) 856 db. regeszta feldolgozása.
- c. Kisebb regesztapublikációk. Sugár István: *Borsodi oklevelek a Heves Megyei Levéltárban* 1245-1521. Hermann Ottó Múzeum Miskolc, 1980.; *A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Miskolcon őrzött középkori oklevelei*. Közreadja Tóth Péter. Miskolc, 1990.; Hajnal István: *Kivonatok Hunyadi János kormányzói okleveleiből*. Levéltári Közlemények 1 (1923) 98-125.; Kárffy Ödön: *A Csicsery család levéltára*. Első közlemény. Történelmi Tár 1900 385-411; Második közlemény TT 1901 41-70. Harmadik TT 1901 223-238. Negyedik 554-564. Ötödik TT 1902 58-80.
- d. Elkészült és CD formában megjelent a *Hazai Okmánytár* I-VIII. kötetében közölt okleveleknek mai jelzetekkel történő beazonosítása. Intenzíven folytatódott a levéltári dokumentumok és a már nyomtatásban megjelent oklevélszövegek (forráskiadványok) konkordanciájának megteremtése. A 2003-as lemezünk 600 adatával szemben most több mint 5000 rekord kiadási mezője van kitöltve.

2.) **Adatpontosítás, adatkarbantartás**

A most lezárult kutatási periódusban e tevékenységre fordítottunk különös figyelmet. Több száz hibát szűrtünk ki és javítottunk az adatbázisban. Kiszűrtük az üres DL számok csoportját, erről külön lista készült. Az ilyen hibaszűrésekhez az Arcanum Kft. szakemberei voltak segítségünkre. Célul

tűztük ki, hogy az Országos Levéltár a gyűjtemény fejlesztését nem egyedül, hanem a fényképek eredetijét őrző többi levéltárral együtt kívánja megvalósítani. Első lépésben az adategyeztetést végeztük el két vidéki intézménnyel. Az egyik a győri Egyházmegyei Levéltár volt, ahol számos, eddig nem ismert középkori oklevél került elő. A másik a Heves Megyei Levéltár volt, amelynek középkori okleveles anyagának digitális kiadásában (2008) közreműködtünk.

Intenzíven részt vettünk a MonasteriumM Konzorcium munkájában, amely egy Közép-Európai középkori oklevél adatbázis megalkotásán fáradozik. 2007. november 27–28-án Budapesten, a Magyar Országos Levéltárban tartotta soron következő megbeszélését a munkaközösség. A 36 résztvevő Ausztriából, Csehországból, Horvátországból, Jugoszláviából, Németországból, Olaszországból, Svájcban, Szlovákiából érkezett, itthonról a Veszprémi Érseki Levéltár, a Győri Egyházmegyei Levéltár és az Esztergomi Prímási Levéltár képviseltette magát. A résztvevők beszámoltak az intézményeikben folyó adatbázisépítési és digitalizálási munkákról és előadásokat hallgattak meg a középkori oklevelek elektronikus levéltáráról Szerbiában, a horvátországi Pulában folyó digitalizálási munkákról és a regensburgi Katharinenspital okleveleiről. Bemutatásra került az ICARus program, mely egyesületi formában nyújt lehetőséget az érdeklődőknek a digitalizálás terén való együttműködésre. A résztvevők meghallgatták Rácz György beszámolóját a középkori oklevelek adatbázisáról és digitalizálásáról a Magyar Országos Levéltárban, és a helyszínen megtekintették a középkori oklevelek digitalizálási munkálatait. Az Országos Levéltár részt vesz a konzorcium további munkájában is, és ezzel megoldódik az idegen (angol) nyelvű adatbázis keresés kíváncsi. A MonasteriumM-Konzorcium keretében ugyanis a cél egy virtuális levéltár létrehozása, amelyben megtalálhatók az egyházi intézményekhez (kolostorokhoz, egyházmegyékhöz) kapcsolódó, a középkorban és a kora újkorban keletkezett történeti források. Céljuk ezeknek a történeti forrásoknak közvetlen elérhetővé tétele a világhálón keresztül a történeti kutatás számára. Az adatbázis angol nyelvű változatának munkálatait e munkakapcsolat keretében folytatjuk.

A pályázatban vállalt fontos feladatnak tekintettük a külföldi oklevél gyűjtemények magyar vonatkozású dokumentumainak további feltárását és saját rendszerünkbe történő integrálását. A külföldi levéltárak hasonló jellegű tevékenységének felkutatásához, a hungarica anyagok további feltérképezéséhez bécsi, római, pozsonyi, nyitrai és zágrábi kutatóutakat terveztünk. Ebből jelen pályázati keret terhére a témavezető prágai és többszöri római kutatóútjai valósultak meg. Sikeresen feltárni VIII. Ince pápához intézett supplikációk feltárását és jegyzékelését (106 kötet). A magyar vonatkozású bejegyzések megrendelése folyamatos. Tervbe vettük a Zágrábi érseki levéltár okleveleinek digitalizálását, ez azonban nem valósult meg, mert a zágrábi állami levéltári felügyelet

végül nem engedélyezte. Neumann Tibor a pozsonyi levéltárban végzett alapos hungarika-kutatást, Vajk Ádám pedig Ausztriában eddig ismeretlen középkori okleveleket tárt fel. Ezek fényképezése és gyűjteménybe illesztése folyamatos.

3.) Új regeszták készítése

A pályázat keretében tervbe vettük, hogy a fiatal kutatók (jelen pályázatban résztvevők és nem résztvevők is) különböző témájú kutatásaikhoz elkészített oklevélregesztákat az adatbázis részévé tesszük. Elkészült és megvalósult:

- Horváth Richárd: *Győr megye hatóságának oklevelei*, Győr, 2005,
- Neumann Tibor: *Bereg megye hatóságának oklevelei* (1299-1526) Nyíregyháza, 2006.
- C. Tóth Norbert: *Ugocsa megye hatóságának oklevelei* (1290-1526), Budapest, 2006,
- C. Tóth Norbert: *A leleszi konvent statutoriae sorozatának 1387-1410 közötti oklevelei*, Nyíregyháza, 2006
- *A Wass család cegei levéltára*. Valentiny Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közzéteszi W. Kovács András. Kolozsvár 2006.

A pályázatban részt vevők tehát intenzív forráskiadási munkákat végeztek, amelyek nemcsak papíron, hanem digitálisan is elérhetők. A pályázatban részt vevő egyik kutató, Neumann Tibor, a témavezető támogatásával a Jagelló-kori oklevelek tartalmi feltárását külön projekt keretében folytatja (Bolyai János kutatási ösztöndíj).

4.) Digitalizálás

Pályázati célunk volt, hogy megkezdjük a középkori oklevelek digitalizálását és adatbázishoz csatolását. Jelen pályázat keretében 600 oklevél képezének elkészítését vállaltuk. A tervezésnél nem gondolhattunk arra, hogy néhány éven belül megnő az esélye az oklevelek tömeges digitalizálásának. Jelen pályázat keretében 2003 és 2006 között megszereztük mindazokat a kezdeti tapasztalatokat, amelyek birtokában belevághattunk 2007-ben a tömeges digitalizálásba. NKA pályázat keretében 2007-ben 15000 oklevél digitalizálását és adatbázishoz csatolását valósítottuk meg (70000 felvétel). Ez a munka elképzelhetetlen lett volna az OTKA-pályázat keretében végzett korábbi tapasztalatok nélkül.

5.) **Munkacsoport** A pályázati célokat megvalósító munkacsoport egy többgenerációs, tanár-tanítvány kapcsolatból kifejlődött team volt. Valamennyiük szakmai pályafutását jelentősen

befolyásolta a kutatásban való részvétel. A pályázat kezdetekor még egyetemi hallgató Bocsi Zsófia azóta már PhD hallgató, Neumann Tibor megvédte PhD értekezését és a Zsigmond-kori Oklevéltár Kutatócsoporthoz (MTA-Szegedi Egyetem) került, a szintén időközben doktorált C. Tóth Norbert mellé. Horváth Richárd az MTA Történettudományi Intézetébe került, Vajk Ádám disszertációja pedig befejezés előtt áll. 2006 elején nagy veszteség érte a kutatásban részt vevő csoportot. Életének 89. évében február 1-én elhunyt Borsa Iván, a munkaközösség mestere és az adatbázis megalkotója, szellemi atyja, akinek folyamatos tanácsai éveken keresztül meghatározó módon segítették munkánkat. Nagy lökést adott ugyanakkor a munkának az a kedvező változás, hogy a témavezető osztályvezető-helyettes és a középkori gyűjtemény referense lett a kutatóhelyen 2007. január 1-től. Ennek következtében lehetőség nyílt arra, hogy elkezdődjön a középkori gyűjteménynek az eddigieknél sokkal gyorsabb ütemű digitalizálása. 2007-re tehát engedélyt kértünk és kaptunk a kutatás egy évvel történő meghosszabbítására.

6.) Összefoglaló és kitekintés a kutatás továbbfejlesztésére

Az eddigi eredmények szakmai bemutatására 2008. február 8-án került sor a Magyar Országos Levéltárban. „A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Középkori oklevelek digitalizálása a Magyar Országos Levéltárban” címmel munkamegbeszélést tartottunk a magyarországi középkorkutató műhelyek részvételével. A 47 résztvevő a MOL munkatársain kívül az MTA Történettudományi Intézetéből, Budapest Főváros Levéltárából, a Prímási Levéltárból, a győri Egyházmegyei Levéltárból, a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárból, a Heves Megyei Levéltárból, az MTA Könyvtára Kézirattárából, az Eötvös Loránd Tudományegyetemről, a Debreceni, Szegedi Egyetemről (Anjoukori Oklevéltár-Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport,) a Pécsi, a Miskolci és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemről, az MTA Ókortudományi Kutatócsoportjából és a Budapesti Történeti Múzeumból érkezett. Reisz T. Csaba főigazgató-helyettes megnyitója után Rácz György témavezető beszámolt a középkori oklevelek elmúlt évi digitalizálásáról, bemutatta a középkori oklevelek adatbázisának legújabb (4.3-as) verzióját. A résztvevők megvitatták a MOL és a középkori okleveleket kutató és publikáló kutatóhelyek együttműködésének lehetőségeit. A bemutatón részt vett az oklevéldigitalizálást végző cég, a General Document Line és az adatbázist fejlesztő és karbantartó cég, az Arcanum Adatbázis Kft. képviselője is. A szakmai fogadtatás nagyon pozitív volt.

A munkamegbeszélésen bemutatott adatbázis (4.3. verzió) már nemcsak a jelen OTKA pályázat keretében végzett munka eredményeit mutatta be, hanem jóval túl is lépett azon. Időközben, a digitális technika rohamos fejlődésével megváltozott az adatbázis továbbfejlesztésének koncepciója

is. 2003-ban még csak egy adatbázisban, a levéltári adatbázisban gondolkodtunk, amelyben megtalálhatók az oklevélszövegek („kékcédulás” adatok + levéltári regeszta) adatai. A már publikált regesztákat is a DL-DF adatbázisba illesztettük bele kezdetben. A 2003-ban elindult pályázatot alapvetően ennek a koncepciónak a jegyében kezdtük el. A technikai fejlődés időközben új, korábban nem is sejtett lehetőségeket nyitott meg előttünk. Lehetővé vált

- 1.) a tömeges oklevél digitalizálás és a képek adatbázishoz csatolása
- 2.) a régi papíralapú segédletek eredeti formában (képként) való szkennelése és adatbázishoz csatolása
- 3.) a nyomtatott forráskiadványok digitális változatainak DL-DF adatbázishoz linkelése.

Az új adatbázis tehát már két részre bomlik.

Egyik része a régi, de javított levéltári adatokat tartalmazza, kiegészítve

- 1.) 15000 oklevélképpel,
- 1.) A levéltári nyilvántartó törzskönyv digitális képeivel (2485 felvétel)
- 2.) Az összes jelzetrendi regeszta digitális képeivel pdf formátumban (80000 db)
- 3.) Az Óváry-regeszták képeivel (8030 felvétel)
- 4.) A levéltári pecsétkartonok adataival (1400 db szöveggént)

Másik része a forráskiadványok adatbázisa (Magyarország digitális okmánytára 2.0), amely tartalmazza az eddig megjelent forráskiadványokon (Fejér, Venzel, Hazai) kívül a fentebb részletezett műveket (Regesta Arpadianum, megyei oklevéltárak stb.). Ezeket a regesztákat tehát már nem a DL-DF adatbázisba illesztettük, hanem a forráskiadványok közé, de jelzeteiket linkkel láttuk el. Így a két adatbázis össze van kötve, egymást kiegészíti. Az új koncepció szerint a MOL támogatja a régi papíralapú forráskiadványok elektronikus formában történő megjelenését, ezek mai jelzetekkel való kiegészítését. A kurrens forráskiadványok számára a levéltár második (digitális) publikálási lehetőséget ajánl fel, amennyiben forráskiadványuk elektronikus változatát átadják a MOL-nak. A forráskiadványok okleveleit jelzeteik alapján összeköti a DL-DF adatbázis megfelelő adatával, így a képek, a segédletek és az adatok egységes rendszerben is kutathatókká válnak.

Az adatbázis jelenlegi, tömörített képekkel kiegészített verziója mintegy 50 GB terjedelmű, amely sokszorosan meghaladja a DVD megjelenítés lehetőségét. Az adat és képállomány egy Blu ray-re férne csak el. Mivel ez még nem elterjedt, a 2008. márciusában megjelenő DVD (4.3 verzió) ezért az adatbázis javított változatán kívül a forráskiadványokat (kiegészítve az újdonságokkal), és a regeszta képeket fogja csak tartalmazni. A digitalizált oklevél képek egyelőre a MOL kutatótermében lesznek elérhetők belső hálózatról, a közeljövőben pedig az internetes hozzáférést próbáljuk megvalósítani. Maga az adatbázis interneten évek óta folyamatosan elérhető (<http://www.arcanum.hu/mol/>).